

Emotivitat a través dels demostratius valencians

Emotivity in valencian demonstratives

PAU MARTÍN MIÑANA
Universitat de València, España
pau.martin@uv.es
<https://orcid.org/0000-0003-2155-2739>

Resum

Més que una proximitat metafòrica cap al referent, la dixi emotiva, afectiva o empàtica produeix proximitat cap a l'oient arran de l'atenció conjunta i/o l'avaluació del referent. Aquest treball estudia els usos del demostratiu (com ara, la funció nominal o adverbial, el grau, el mode referencial, el caràcter humà, etc.) i de les seues construccions (anteposades al nom, posposades al nom o sense nucli nominal) per a comprovar quin tipus de demostratius tendeixen a tindre referents que són valorats de manera positiva o negativa. Per a realitzar aquesta exploració, hem recollit 383 formes demostratives d'un corpus propi (CoValC) format per converses col·loquials entre valencianoparlants de diverses zones. L'anàlisi mostra que en aquest corpus el grau dels demostratius no és rellevant per a proporcionar una implicació emocional, mentre que la majoria de determinants posposats (80%)

Abstract

Rather than a metaphorical proximity to the referent, *emotive*, *affective* or *empathetic deixis* produce closeness to the hearer(s) because of jointing attention or/and valuating a referent. This paper looks into several uses of demonstrative (i.e., function as a determiner or adverb, degree, way to refer, humanness, etc.) and its constructions (adnominal, postnominal or with empty head noun) to check what kind of demonstratives tend to have referents that are valued positively or negatively. In order to carry out that exploration, it has been collected 383 demonstratives of an own corpus (CoValC), which is made up of informal conversations of Catalan speakers from the several zones of Valencian territory. The analysis shows the degree of demonstratives is not relevant to provide an emotional involvement, whereas the most of postnominal determiners (80%) and the

Para citar este artículo: Martín Miñana, P. (2022). Emotivitat a través dels demostratius valencians. *ELUA*, (37), 67-92. <https://doi.org/10.14198/ELUA.19040>

Recibido: 13/02/2021, Aceptado: 14/09/2021

© 2022 Pau Martín Miñana

Este trabajo está sujeto a una licencia de Reconocimiento 4.0 Internacional de Creative Commons (CC BY 4.0)

i de referents humans (quasi 90%) revelen un caràcter afectiu o sobretot pejoratiu cap al referent. Per tant, d'acord amb aquests resultats, apuntar i, especialment, avaluar un referent faria que l'oient esdevinga una mena de còmplice, la qual cosa crea solidaritat i acostament cap a l'oient, no cap al referent.

PARAULES CLAU: demostratiu; dixi emotiva; col·loquial; valencià.

human referents (almost 90%) reveal an affective or mostly pejorative effect to the referent. Thus, according to these results, pointing and, especially, valuating the referent may turn the hearer(s) into a kind of confidant and that creates solidarity and approach to the hearer(s), not referents.

KEY WORDS: demonstratives; emotive deixis; informal; Valencian.

Finançament: Aquest estudi ha estat finançat pel programa de subvencions per a la contractació de personal investigador de caràcter predoctoral (ACIF/2018) de la Generalitat Valenciana, i forma part del grup de recerca "Variació lingüística en català (VaLingCat)" de Universitat de València (Ref: GIUV2017-397) i del projecte d'investigació "Continuación de la Gramática del Catalán Moderno (1600-1833) (FFI2015-69694-P – MINECO/FEDER) de la Universitat d'Alacant.

1. INTRODUCCIÓ

1.1. Distància *versus* focus

La gramàtica tradicional s'ha centrat especialment a definir els demostratius d'acord amb la distància que marquen. A tall d'exemple, el cas català té *aquest* per a indicar proximitat i *aquell* per a denotar llunyania. És obvi que es parteix d'aquesta visió espacial atés que l'ús dític dels demostratius n'és la funció originària i, a més, fa palesa la diferència de significat que té de base cada variant formal. Però, els demostratius no sempre manifesten la distància del referent:

- (1) a. Vull *aquest* bolígraf
b. Vull *aquell* bolígraf
- (2) a. Ho va dir amb *aquesta* ràbia que solen tindre els joves
b. Ho va dir amb *aquella* ràbia que solen tindre els joves

En els casos (1) es presenta un escenari on sí que es podria evidenciar la distància: pot referir-se a un bolígraf més proper (1a) o més llunyà (1b) a l'emissor. Ara bé, aquest sentit no es pot aplicar plenament en els casos de (2): és la ràbia més propera a (2a) i més llunyana a (2b)? En efecte, no es tracta de distància situacional; sinó que, més aviat, i parafrasejant Lakoff (1974: 346), sembla una distància emocional. Aquest tipus d'ús ha estat batejat amb diversos nom: *dixi emocional* (Lakoff 1974: 346), *dixi empàtica* (Lyons 1977: 667; Levinson, 1983: 81) o *dixi afectiva* (Potts i Schwarz 2010). A grans trets, per mitjà del demostratiu, sorgeix una mena d'involveració del parlant amb el referent.

Lakoff (1974) va estudiar aquests usos concretament a partir dels demostratius anglesos *this* i *that*. La investigadora s'adona que en ocasions ambdós demostratius aporten camaraderia entre parlant i oient. En diferència diverses classes: per a referir-se a algú que el receptor (probablement) coneix (3a), per a crear una valoració personal (3b) o per a generar un cert acostament cap a l'altre, ja siga mitjançant un referent extern que inclou l'oient (4a), ja siga fent referència a l'oient mateix (4b).

- (3) a. *This Henry Kissinger really is something!* (Lakoff 1974: 347)
 ‘Aquest Henry Kissinger es realment especial!’
 b. *This Fred Snooks turns out to have 24 cats* (Lakoff 1974: 348)
 ‘Aquest Fred Snooks resulta que té 24 gats’
- (4) a. *Check that oil?* (Lakoff 1974: 351)
 ‘Revise aquest/eixe oli?’
 b. *How’s that throat?* (Lakoff 1974: 352)
 ‘Com va aquesta/eixa gola?’

Tal com esdevé en els casos de (3) i (4), tant *this* com *that* expressen una mena de proximitat, a pesar d’assenyalar proximitat i distància, respectivament, en els usos espacials (Lakoff 1974: 349). Per a Fillmore (1982: 54), la diferència entre el primer i segon grau consistiria en el fet que el primer aporta referents no compartits amb l’oient, mentre que el segon desenvolupa referents ja compartits amb l’oient. Però, en realitat, no té per què: és més coherent que, en (3b), *Fred Snooks* ja haja estat introduït i siga conegut per l’oient; i, pel que fa a (4b), no tindria massa sentit enunciar aquesta frase si el parlant no té la informació que l’oient té algun problema amb la gola.

Tot i això, és cert que en diversos contextos, *this* és intercanviable per l’article indefinit (“*He kissed her with {this/an/*the} unbelievable passion*” Lakoff 1974: 347) i *that* per l’article definit (per exemple, *Check the oil?* o *How’s the throat?*). No obstant això, quan substituïm els demostratius pels articles es perd la suposada intimitat o camaraderia que es genera amb l’oient. Des d’aquesta perspectiva també ha treballat Strauss (1993, 2002), que insereix aquesta idea des de la teoria del focus: els demostratius creen un focus d’atenció sobre el discurs que és més gran en el grau de proximitat (*this*) i més petit en el grau de llunyania (*that*). En canvi, els articles es dediquen a aportar senzillament informació nova (indefinit *a*) o informació coneguda (definit *the*). En la mateixa línia aniria el pronom *it*: no fa emergir el mateix punt d’atenció sobre el discurs que sí que aconseguen els demostratius.

Per la seua banda, Chen (1990: 140-141) i Strauss (2002: 138) expliquen que, mentre que *this* pot ser anafòric i catafòric, *that* només podria fer funció d’anàfora. Això significaria que *this* aplica un focus major i que, consegüentment, té més probabilitats que el seu referent persistisca en el discurs. En canvi, si fem *that*, que té un focus d’atenció menor, hi ha menys probabilitats que el seu referent continue al llarg del discurs. Aquesta hipòtesi quedava ja confirmada en l’estudi sobre la continuïtat dels indefinits de Givón (2015), en què arriben a la conclusió que el ‘*this*’-marked aconseguix més sovint el manteniment temàtic.

Tanmateix, a pesar de ser un recurs amb una gran potència, tal com exposa Strauss (1993, 2002), al llarg del discurs la forma *this* és molt inferior numèricament a *that*. D’una banda, és cert que *this* aplica un focus potent, que s’ha arribat a equiparar amb una fórmula exclamativa (Potts & Schwarz 2010; Davis & Potts 2010), atesa la seua intensitat: “Notice how the modifiers tending to cooccur with ‘this’, i.e. “really”, “wild”, “gigantic”, and “all” seem to be extreme exaggeration, whereas those cooccurring with ‘that’ in the data, “specific”, “classic”, “traditional” are much more neutral” (Strauss 2002: 151). Consegüentment, *this* afavoreix la persistència temàtica i la continuïtat narrativa o argumental del referent, però també és un recurs intens del qual no se sol abusar.

En definitiva, en aquest treball partim del punt de vista que la diferència entre els graus de distància van d’acord amb la intensitat del focus que s’estableix sobre el referent: com més proximitat, major focalització. Amb tot, en el cas de la dixi emotiva, a més del focus,

és important que l'oient veja i reconega el referent, per tal de fer emergir la camaraderia de què parlava Lakoff (1974). En conseqüència, aquest tipus de dixi genera un lligam entre parlant, oient i referent.

1.2. L'efecte de solidaritat

Si no és que es pretén trencar conscientment el principi de cooperació (Grice 1975)¹, l'oient té un paper actiu a l'hora de reconèixer els referents que indica el parlant. Briz i Prunyonosa (1987: 69) al·ludint en el seu cas a l'article definit i indefinit expliquen que quan s'enuncia qualsevol referència, d'una banda, el parlant pressuposa que l'oient interpretarà correctament el referent i, de l'altra, l'oient ha de ser capaç de captar-lo. Altrament, es trenca la comunicació entre ambdós.

A tall d'exemple, si reprenem la frase *How's that throat?* de Lakoff (1974: 352), no té cap sentit que una persona li ho diga a una altra si no veu que li està succeïnt alguna cosa a la gola o sap que hi sol tindre problemes. Conseqüentment, ha d'haver-hi un context ambiental o experiencial que permeta a l'oient de reconèixer el referent. En relació amb això, Lakoff (1974: 352) exposa que no es podria emprar el demostratiu en l'oració *I see that you lost {your/*that} leg in the war*, perquè el referent no està present.

És cert que en català *Veig que vas perdre eixa cama en la guerra* podria ser gramatical, però si el context no ho justifica (per exemple, una entrevista que tracte la temàtica bèl·lica i s'explícite intencionadament) es podria considerar descortès². Per consegüent, la involucració del parlant amb l'oient no dependria de la valoració positiva o negativa del referent (Lakoff 1974: 348, 351; Chen 1990: 148-150), sinó de la vinculació entre parlant, oient i referent, i de la intenció amb què es fa la referència.

Al cap i a la fi, el demostratiu es dedica a focalitzar un referent concret i efectua un ús discriminatori que situa el referent en el punt de mira. Si comparem *How's that throat?* i *How's your throat?* sembla com si el referent del demostratiu, la gola, tinguera entitat pròpia i es contemplara des d'una perspectiva externa a emissor i receptor. Per això, quan hi ha una referència sobre una persona, es percep una mena de cosificació o deshumanització: per a Sichel i Wiltschko (2018), aquest és el denominat *Negative-effect* (a partir d'ara, *N-effect*). Més que una deshumanització, es tractaria del bandejament d'aquests referents humans com a referents del discurs i no com a participants del discurs.

Individuals who can function as discourse participant can also function as discourse referents, but not vice versa; not all individuals who can function as discourse referents can also function as discourse participants... [...] For salient human individuals, this will have the effect of negative appraisal: a potential discourse participant is demoted to merely being a discourse referent, in other words, someone we talk *about* but not someone we talk *to* or someone who could talk to us. This is the content of the N-effect. (Sichel i Wiltschko 2018: 371).

1 Aquest principi suposa a grans trets que, durant qualsevol intercanvi dialògic, parlant i oient(s) cooperen per a fer-se d'entendre o comprendre respectivament el missatge, el seu significat i les implicatures que se n'extrauen (Grice 1975: 45). Això sí, és clar que en el dia a dia podem trobar nombrosos trencaments d'aquest principi, per exemple, quan l'oient no vol parar atenció al parlant, quan respon amb usos irònics o quan vol evitar tractar algun tema concret (Caffi 2007: 150-158).

2 L'únic efecte *solidari* que se'n podria extraure seria l'anticortesia que, des del punt de vista de Zimmemann (2005), es tracta d'una marca descortesa usada com a senyal identitari d'un grup, habitualment emprada pels adolescents.

Aleshores, aquesta *mirada* analítica conjunta entre emissor i receptor cap al mateix referent, que és la funció principal del demostratiu (Diessel 2006: 465), podria induir, a més, cap a la crítica positiva o negativa del referent. De fet, sorgeix una complicitat clara quan un parlant fa una valoració positiva o negativa d'algun referent i l'oient hi està d'acord, de la mateixa manera que el desacord pot crear llunyania³. I és que aquest sentiment de connexió entre parlant i oient(s), concepte que Stern encunya *entonament* (Caffi 2007: 126), podria ser la llavor de la *dixi emotiva*, que a més del referent inclou l'oient a través d'aquesta connexió mental entre parlant i oient.

2. L'ESTRUCTURA DEMOSTRATIVA DEL CATALÀ DEL PAÍS VALENCIÀ

La dixi emotiva ha estat analitzada profundament a través de les formes angleses *this* i *that*, especialment a partir de l'estudi de Lakoff (1974). En aquest cas pretenem aplicar-ho a l'àmbit català, específicament en els demostratius valencians, que com veurem tot seguit té un sistema amb un ventall d'opcions més ampli que l'anglès. Si bé les gramàtiques tradicionalment han definit els demostratius com a dítics espacials, en ocasions sí que es poden advertir reflexions secundàries que apunten cap a la dixi emotiva. Per exemple, es paraesment al sentit negatiu que pot derivar-se de la posposició del demostratiu en gramàtiques normatives de referència com la *Gramàtica de la llengua catalana* (IEC 2016: 605) o inclús en gramàtiques de català com a llengua estrangera (Bastons *et al.* 2011: 63). Ara bé, l'objectiu principal d'aquest treball és endinsar-nos-hi plenament i intentar determinar si la dixi emotiva es pot categoritzar com una altra funció del demostratiu valencià.

Abans de res, cal tindre en compte les diferències entre el sistema demostratiu anglès i català, ja que hi ha divergència en la seua organització tant paradigmàtica com sintagmàtica. Per un costat, l'anglès té un sistema binari, mentre que el català col·loquial del País Valencià té tres graus de distància, els quals diferencien proximitat, no proximitat i distància remota, a l'estil de les llengües iberoromàniques. I, per un altre costat, el determinant demostratiu del català té més llibertat de moviment i, a més de poder col·locar-lo davant del nom, és possible posposar-lo o aparèixer sense el nom. És cert que en anglès també pot prescindir en certes ocasions del nom a què acompanya, però no té tanta llibertat com el català⁴.

3 Al cap i a la fi, les perspectives i la valoració dels referents són importants des d'una perspectiva social, tal com indica Tomasello (2014: 92), “[t]here are collectively accepted perspectives on things [...]The group has its perspective and evaluations and I accept them”.

4 Fillmore (1982: 55) explica que “[t]he Pronouns appear to be restricted to inanimate objects (or animate objects that can be treated as inanimate objects), except as the subject of a copulative sentence.” És a dir, *That man is my brother-in-law* sí que es pot convertir en *That is my brother-in-law*; però *That man married my sister* no pot ser **That married my sister*, perquè hauria de ser *That one married my sister*.

Taula 1. Determinants demostratius del català al País Valencià⁵

+ FOCUS	<i>este xic, esta doctora, estos estudiants, estes científiques</i>	<i>el xic este, la doctora esta, els estudiants estos, les científiques estes</i>	<i>este, esta, estos, estes</i>
↕	<i>eixe xic, eixa doctora, eixos estudiants, eixes científiques</i>	<i>el xic eixe, la doctora eixa, els estudiants eixos, les científiques eixes</i>	<i>eixe, eixa, eixos, eixes</i>
- FOCUS	<i>aquell xic, aquella doctora, aquells estudiants, aquelles científiques</i>	<i>el xic aquell, la doctora aquella, els estudiants aquells, les científiques aquelles</i>	<i>aquell, aquella, aquells, aquelles</i>

En conjunt, enfront de l'estructura demostrativa anglesa, que inclou dues opcions (*this* i *that* davant del nom, o rarament sense aquest), el català disposa de nou possibilitats diferents d'acord amb les tres variants formals i sintàctiques que poden adoptar. A la taula 1 podem comprovar les diverses variants morfològiques (de gènere i nombre) segons el major o menor focus (o, si seguim la tradició gramatical, la major a menor proximitat a l'emissor).

En relació amb el focus, no podem oblidar tampoc que l'anglès no permet elidir el subjecte, de manera que *it* obté un focus menor que els demostratius *this* o *that*; però el català no necessita explicitar el subjecte, així que l'ús d'un pronom fort tindrà un focus major que el del demostratiu. I, a banda dels determinants, també hi ha altres demostratius que tenen un contingut neutre o locatiu:

Taula 2. Neutres i locatius demostratius del català del País Valencià⁶

	demostratius neutres	demostratius locatius
+ FOCUS	<i>açò / astò</i>	<i>ací / aquí</i>
↕	<i>això</i>	<i>ahí</i>
- FOCUS	<i>allò</i>	<i>allí/allà</i>

5 Aquestes dades estan basades en la taula de Brucart (2008: 1494, §7.4.3.). Ara bé, a més de les formes no reforçades *este*, *eixe* i les seues variants flexives, podem trobar les formes reforçades *aquest* i en menor mesura *aqueix* en el registre formal, com ara, en l'àmbit universitari, com indica la *Guia d'usos lingüístics* ("en els registres formals són preferibles les formes reforçades", Cuenca i Pérez Saldanya 2002: 120) o fins i tot en certs contextos dels mitjans de comunicació valencians, com apareix al *Llibre d'estil de la corporació valenciana de mitjans de comunicació* ("si no és el cas que la informació ja ve redactada de l'edició oral, es donarà preferència a les formes reforçades dels demostratius: *aquest* (proximitat i distància intermèdia), *aquell* (llunyania)", CVMC 2017: 189-190).

6 Aquestes dades estan basades en la taula de Brucart (2008: 1494, §7.4.3.) i s'hi han afegit a més les formes alacantines *astò* i *aquí* (Colomina 2008: 550, §3.2.1.2.). Concretament, *astò* és una forma pròpia de les comarques del Vinalopó, l'Alacantí i la costa de la Marina Baixa; mentre que *aquí* s'empra al nord del Baix Maestrat i al sud del territori de la zona valencianoparlant (Baix i Mitjà Vinalopó i l'Alacantí), així com a les zones costeres de la comarca de la Marina Alta (Beltran Calvo i Segura-Llopes 2019: 358-359, mapes 19 i 20).

Els demostratius neutres sí que poden coincidir amb l'anglès *this* o *that*, mentre que els demostratius locatius equivaldrien a *here* i *there*, els quals no han estat analitzats des del punt de vista emotiu per part dels autors ja esmentats (Lakoff 1974; Fillmore 1982; Chen 1990; Strauss 1993, 2002; Davis i Potts 2010...). Podem entendre que no s'hagen detingut a comprovar l'ús emotiu dels locatius perquè tal vegada és preferible assenyalar entitats o persones per tal de generar aquest tipus d'efecte o, almenys, aquesta opció seria més esperada que no la referència a llocs.

Per tal d'exemplificar-ho, podem observar els tipus de solidaritats que enuncia Lakoff (1974: 351-355); concretament, la referència a una part del cos del receptor, *How's that throat?* en el cas d'un metge al pacient; o bé, en *That Henry Kissinger knows his way around Hollywood!* hi ha l'esment d'una persona que coneixen (o haurien de reconèixer) emissor i receptor. I és en especial en aquesta última frase on es mostra la connexió entre la dixi emotiva i el mode de referència de la dixi *am Phantasma* o ús recognoscible, ja que en demostratius aquest mode rarament s'utilitza amb altres categories que no siguin la de determinant⁷.

De fet, tal com veurem en el següent apartat, aquest mode funciona assenyalant cap a un element que no ha aparegut al discurs (i que tampoc es pot extraure per lligams semàntics)⁸. El receptor detecta (habitualment) el referent perquè ja el coneixia, ja siga a partir d'una experiència compartida amb l'emissor, ja siga per coneixement enciclopèdic o general. Per tant, no és agosarat pensar que originar un punt d'atenció sobre un element que és compartit per emissor i receptor(s) podria fer emergir aquesta espècie de solidaritat o germanor entre els participants del discurs.

3. METODOLOGIA

L'estudi s'ha dut a terme a través de l'anàlisi d'un corpus propi (CoValC = *Corpus del Valencià Col·loquial*) que recull huit converses que duren entre 10 i 23 minuts; en suma, 124 minuts i amb un total de 19.708 paraules. L'enregistrament ha estat secret, per tal de mantindre l'espontaneïtat de la parla dels participants, els quals han donat *a posteriori* el seu consentiment per a usar-lo amb fins científics. S'hi ha enregistrat 26 parlants diferents, dotze homes i catorze dones. A cada conversa col·loquial intervenen entre dos i cinc persones, que provenen de diverses comarques valencianoparlants: Tavernes de la Vallidigna (la Safor), de l'Alcúdia, Carcaixent i Montroi (Ribera Alta), de Sagunt (Camp de Morvedre), de Picassent (Horta Sud), de València ciutat, Burjassot i Alaquàs (Horta Nord), de Xàtiva, Moixent i la Llosa de Ranes (la Costera), de Calp i Ondara (Marina Alta), d'Alfàs del Pi (Marina Baixa), d'Alcoi (l'Alcoià) i de Cullera (Ribera Baixa). Onze participants tenen un nivell sociocultural és mitjà (amb estudis secundaris assolits) i quinze tenen un nivell alt (amb titulació superior) i, pel que fa a l'edat, dotze persones tenen entre 18 i 25 anys, mentre que les catorze restants tenen entre 26 i 55 anys. El mètode de transcripció parteix dels criteris que segueix el corpus Val.Es.Co (Briz *et alii* 2002), adaptant-los a la llengua catalana⁹.

7 De fet, Diessel (1991: 105) afirma "recognitional demonstratives are only used adnominally".

8 Per exemple, si comença a parlar-se sobre un grup d'alumnes i les seues avaluacions, es podria afegir "Els alumnes del C estudien molt. Eixos professors estaran contents", sense que haja aparegut el referent *professor* abans o tampoc conèixer els professors; ja que es pot deduir per vincle semàntic alumne-professor.

9 Els tons es presenten mitjançant fletxes (to ascendent ↑, to suspès →, to descendent ↓); les pauses amb barres (/); les majúscules amb una pronúncia marcada o cridant; elements que manquen entre parèntesi i fragments in-

Taula 3. Dades dels parlants del corpus CoValC¹⁰

	Edat			Nivell sociocultural			Sexe	
	18-25	25-55	>55	Baix	Mitjà	Alt	Home	Dona
C1	A,C	B,D			A,B,C,D		C,D	A,B
C2	A,E,F				A,E,F			A,E,F
C3	G,J					G,H,I,J	I	G,H,J
C4	K,L				K,L		K	L
C5		M,N,O,P			N,O,P	M	M,N	O,P
C6	C	A, B				A, B ,C	C	A, B
C7	C,D,E	A, B ,F				A, B ,C,D,E,F	A,C,D,F	B ,E
C8	B	A,C				A, B ,C	B	A,C

Amb totes aquestes converses hem extret, d'una banda, 383 demostratius. D'altra banda, a partir d'aquest conjunt, hem fet una selecció dels demostratius que contenen un matís afectiu o despectiu, amb un total de 91 casos: 9 afectius i 82 pejoratius. Hem escollit aquest paràmetre perquè, més enllà dels tipus de solidaritat que exposa Lakoff (1974), el to afectiu o despectiu emet un judici sobre el referent i això ens pot donar pistes sobre la complicitat que el parlant té amb l'oient. Per un costat, si el parlant s'atreveix a fer una avaluació positiva o negativa d'una cosa, lloc o persona a través d'un element focalitzador com és el demostratiu, podem considerar que hi ha un mínim de confiança en l'entorn conversacional. I, per un altre costat, la perspectiva comuna i acord en l'apreciació o la crítica d'un mateix referent pot produir lligams de solidaritat o germanor entre parlant i oient(s), aspectes propis de la dixi emotiva.

Així doncs, hem contrastat el conjunt total de demostratius i el grup seleccionat de demostratius amb matís afectiu o pejoratiu per mitjà dels següents paràmetres:

- el grau de focalització (o de distància);
- la categoria lèxica del demostratiu (i, a més, en el cas dels determinants, la posició que ocupaven);
- el mode de la referència, i
- el caràcter humà o no humà de la seua referència.

dexifrables entre doble parèntesi (()). Si no és per destacar un element de la frase, la cursiva assenyalava frases en estil indirecte i, si no és per informar del context d'una intervenció abans d'aquesta, els claudàtors ([]) indiquen solapaments amb la intervenció d'un altre participant.

10 Al corpus podem trobar un dos participants que apareixen en diferents converses, assenyalats per colors en la graella: **Parlant A (C2) = Parlant A (C1)**; **Parlant B (C6) = Parlant B (C7)** i **Parlant A (C8)**.

3.1. El grau del demostratiu

La divisió tradicional dels demostratius segons la distància és aplicable al terreny díctic, això és, el context ambiental en què se situa una conversa o discurs. Així i tot, seguint Coventry, Griffiths i Hamilton (2014), hi ha unes altres nocions com la propietat, la visibilitat o la familiaritat amb un objecte, que també influeixen a l'hora d'escollir el grau de demostratiu. Encara que sembla bastant raonable que la distància conforme els fonaments de la resta de modes de la referència (Diessel 1991: 84), en aquest treball seguirem la idea que el demostratiu actua com un focus, amb major o menor intensitat:

It [el demostratiu] refers to a class of referential expressions that speakers use to focus the addressee's attention on a specific referent (or location) in the surrounding situation (or context) and that exhibit some universal semantic and pragmatic properties [...] [T]hey orientate the speech participants in very different ways (Diessel, 2006: 464).

Llavors, en comptes de parlar de major o menor proximitat situacional, podem concebre l'ús dels demostratius com una focalització comunicativa més o menys intensa que rep l'oient (Diessel 1991, 2006). Ben mirat, és primordial tindre en compte el receptor, ja que el corpus es compon de converses col·loquials i, per consegüent, es fonamenta en el diàleg. Aquest intercanvi comunicatiu no només es focalitza en l'entorn simultani al discurs, sinó que també pot col·locar el focus en escenes ja viscudes d'una narració. Doncs, una vegada queda clar que el focus demostratiu pot partir des de diversos punts de vista, ens plantegem de quina manera concreta actua segons cada grau de demostratiu. No oblidem, com indicava la taula 1, que el català del País Valencià té tres graus. S'ha especulat entorn a la diferència d'ús entre els diversos graus:

- (5) a. *Este escriptor no sabia què contar.*
- b. *Eixe escriptor no sabia què contar.*
- c. *Aquell escriptor no sabia què contar.*

Hi ha la idea que el grau de proximitat (5a) aporta un estímul positiu o carinyós al referent i, en canvi, el grau de mitja distància (5b) hi afegeix menyspreu. Aquesta concepció prové de la vinculació entre grau de proximitat i emissor; grau de mitja distància i receptor, i grau de llunyania i terreny llunyà a emissor i receptor(s) (Alarcos 1978: 342). És més, des del llatí s'ha estès la idea que el grau intermedi (*iste*) posseïa un matis despectiu i, per contra, que el grau llunyà llatí (*ille*) s'emprava sovint com a mode solemne (Andrade 1999: 161-162). Comprovarem si en aquest corpus s'hereten aquests usos i si estan relacionats amb la dixi emotiva.

3.2. La categoria de demostratiu

Tal com s'ha exposat a les taules 1 i 2, el català disposa de tres categories de demostratius que, per simplificar, anomenarem *determinants*, *neutres* i *locatius*. A més, s'ha tingut en compte que els determinants poden tindre tres posicions: anteposat al nom, posposat al nom i autònom. Per a l'anàlisi de l'anteposició, s'ha partit dels estudis de *this* i *that* (així com *these* i *those* al plural), que en català es poden traslladar tant a determinants com a neutres.

El que és interessant és que, atés que els pronoms neutres no tenen gènere ni nombre, és possible que tinguen un comportament diferent pel que fa al tracte emotiu: els determinants semblen a priori les formes més prototípiques per a aquest efecte, ja que si cal recórrer a un punt *històric* comú entre emissor i receptor podem suposar que no preferirà un neutre genèric, sinó que s'especificarà el referent en la major part de casos. Per un motiu semblant, arran de la condició d'assenyalar un lloc, hi ha possibilitats que la dixi emotiva no siga massa freqüent amb el locatiu.

D'una altra banda, en relació amb les seues posicions, ens adonem que a diferència d'altres tipus de determinants el demostratiu és un component gramatical relativament autònom: a diferència del possessiu, ni la forma anteposada (*aquesta història*) ni la forma autònoma sense nom (*aquesta*) necessiten de l'article (**seua història*, **seua*). Sí que necessita article, però, la forma posposada (*la història aquesta*). Aquesta última posició, no molt comuna en la Romània, és també pròpia del castellà (*la historia esta*) i del romanés (*povestea (ace)asta*) i reobri el debat entorn si el demostratiu és un determinant o un adjectiu o si la forma anteposada funciona com a determinant i la posposada com a adjectiu.

És més, Brucart (2008: 1495, §7.4.3.) explica que “[l]a possibilitat que el demostratiu concorri en posició postnuclear deriva del seu origen llatí com a adjectiu”. Segueix aquesta idea la *Gramàtica de la llengua catalana* (IEC 2016: 604), que entén la posposició com una mena de fórmula emfasitzadora, i hi afegeix que “[e]n certs contextos, el sintagma amb demostratiu postnominal adquireix un sentit pejoratiu, sobretot si s'aplica a persones [...]”. De tota manera, aquest no és pas el seu sentit bàsic ni es dona pas sempre” (IEC 2016: 605). Fins i tot, ens podríem preguntar fins a quin punt no seria encara més emfàtica la solució sense nucli nominal explícit que desprén el focus sobre ella mateixa. En conseqüència, a més de la categoria de demostratiu, també s'examinarà en aquest corpus si cada posició del determinant pot generar o no dixi emotiva.

3.3. El mode de la referència

Els demostratius poden articular diferents maneres d'assenyalar elements, recollir informació o enllaçar els components del discurs: aquests són els modes de la referència. Partint com a base de l'estudi de Diessel (1991) i d'una classificació aplicada a un treball anterior propi (Martín Miñana, 2019)¹¹, n'he diferenciat fins a nou: dixi situacional, dixi temporal, anàfora, catàfora, dixi discursiva, dixi *am Phantasma*, ús orientador, ús escenificador i ús gramaticalitzat.

11 S'han incorporat petits canvis que simplifiquen la proposta anterior de Martín Miñana (2019). Per un costat, es diferenciava entre ús recognizable i dixi *am Phantasma*. Aquest últim partia del concepte de Himmelmann (1996: 222) que plantejava la dixi *am Phantasma* com a estil directe o transposat. Hem decidit bandejar aquesta proposta perquè aquesta funció es reinterpretarà segons el mode de referència que faça dins de les coordenades del seu discurs; és a dir, si en l'estil directe s'interpretava com a díctic situacional, l'hem inserit dins de la dixi situacional. Per un altre costat, el discurs díctic és una etiqueta que marcava una mena de dixi temporal, per la qual cosa emprarem aquesta etiqueta (*dixi temporal*) ja que, com s'espera d'un terme, defineix més clarament el seu contingut.

Esquema 2. Modes de la referència

Dixi situacional	Assenyala un ens o lloc que té com a punt central el parlant i el seu voltant. Exemple. [Dinant a casa] D: [...] <i>este pollastre- açò</i> d'on és/ Lui? (CoValC, C1: 349) ¹³
Dixi temporal	Assenyala una marca temporal que té com a punt central l'ara del parlant. Exemple. [Entorn al tall de cabells d'un participant a la conversa] A: [...] jo aniria al que me'l va tallar <i>este estiu</i> ↓ Boris// al que te'l va tallar <i>este estiu</i> (CoValC, C1: 49)
Anàfora	Recull un ens o lloc que ha aparegut al discurs. També pot recollir entitats o posicions relacionades que se sobreentenen pel discurs per lligam semàntic. Exemples. [Amigues conversant] E: [<i>solo</i>] <i>quiero mojar</i> A: <i>e(i)xa frase</i> és de la Romy eh? (CoValC, C2: 442) C: [...] li donaren el elixir de la immortalitat ↓ total ↓ [...] es gasta tots els diners en la- en la <i>pòcima aquella</i> ↑ (CoValC, C6: 199)
Catàfora	Recollirà un ens o lloc que apareix després al discurs (habitualment poc després). Exemple. [Buscant el nom d'una marca d'alcohol parlant sobre begudes alcohòliques de l'adolescència] A: [no]→, Ponche de <i>estee</i> de Ponche <i>Caballero</i> (CoValC, C6: 289)
Dixi discursiva	Recull un discurs anterior (més ampli que un sintagma nominal o constituent concret) ¹⁴ . Exemple. [Exposant problemes d'acceptar qualsevol resum per a un congrés] G: [...] // és que després a lo millor després <i>quant s'assente allí no n'hi ha més que el resum</i> ↑ // i <i>això</i> és perillós (CoValC, C3: 65)
Dixi am Phantasma	Recull un ens o lloc que no ha aparegut al discurs però es troba en la memòria experiencial o enciclopèdica de parlant i oient(s) ¹⁵ . Exemple. [Sobre l'escriptura d'Edgar Allan Poe] A: i [es di]u- es diu que en moltes de les seues històries les van en <i>eixos deliris</i> dee (CoValC, C6: 58)
Ús orientador	Situa un ens o lloc que s'especifica encara que siga redundant. Exemple. [Descriuint un animal marí] L: al front vols dir <i>ací aal rostre?</i> (CoValC, C4: 150)

12 Els exemples extrets del CoValC seran citats mitjançant el número de la conversa (C1, C2...) i el número o línia d'intervenció.

13 El terme dixi discursiva prové *directament* del discourse deictic use de Diessel (1991). És cert que els límits entre anàfora i dixi discursiva són difusos, ja que ambdós apunten a una referència del context lingüístic (Cuena, 2014: 737). La diferència principal és que “[d]iscourse deictic demonstratives are, however, not coreferential with a prior NP; rather, they refer to propositions (Diessel 1991: 100-101)”.

14 S'hi han afegit dos casos en estil directe en què podria haver estat una anàfora o un ús escenificador, però s'ha considerat dixi am Phantasma perquè si no coneixes les circumstàncies o el discurs de la persona a qui fan referència no pots omplir el significat del que pretenen parlar:

[Queixant-se perquè el fill no vol anar a cap lloc d'on ha d'anar] B: no- te- sempre estem i(g)ual! jo *no tinc que anar a banda/ jo no tinc que anar ací* ↑/ *jo* no→ (CoValC, C1: 254)

[En referència a una persona molt exigent amb l'elecció de la seua parella sentimental] A: a mi/ és que la gent que comença a dir// jo *vulle açò/ vulle açò/ vulle açò!* primer mira't TU ↑ (CoValC,C2: 109)

Ús escenificador	Escenifica i emfasitza un ens o lloc que reconstruïm mentalment. Té un matis de manera. Exemple. [Al voltant de plans que feien durant l'adolescència] B: però no / o sea / [la gent disfrutant de la vida a saco] i nosaltres <i>ahí menjant-se [una pizza o un kebab]</i> (CoValC, C8: 44)
Ús gramaticalitzat	Enllaça el discurs com a funció principal. També hem afegit alguns demostratius com <i>i això</i> amb el sentit de 'i tal, i coses per l'estil, etcètera, entre altres...' ¹⁶ . Exemple. [Començant un acudit] B: pos <i>això</i> és una dona (CoValC, C7: 49) [Sobre festes de l'adolescència] B: estaven tots- tots- hasta- totes les setmanes emborra- emboraxats i <i>això</i> (CoValC, C8: 39)

A banda, també hi ha tres casos de demostratius lexicalitzats: en aquesta condició, aquest element ja no funciona com a demostratiu, sinó que substitueix una paraules tabú, com a (6), o també, una paraula qualsevol que el parlant no arriba a en el moment de la comunicació i empra el demostratiu com a comodí, com ocorre a (7) i (8).

- 6) [Grup d'amigues tafanejant d'un conegut] E: t'imagines a José Luis fent *a(i)xò*? [= sexe] (CoValC, C2: 396)
- 7) [A explicant el procés d'aclariment pel que fa als paràmetres del treball per a un congrés] A: ja després quan arribe el *d'això* [= el moment] diré *vale↓ ahí* (RISAS) (CoValC, C8: 91)
- 8) [Comentaris sobre una amiga que ha criticat B fent broma] B: jo dic *és que estàà molt- molt d'açò* [= bova] perquè- perquè anàvem en- en massa congressos (CoValC, C6: 16-17)

En definitiva, els modes de la referència indiquen quines relacions discursives hi ha entre el demostratiu i el seu referent; doncs, hem analitzat aquest paràmetre en el corpus per tal de saber si hi ha relacions entre certs modes de la referència i la dixi emotiva.

Aquesta variable ha estat estudiada en els determinants anglesos per part de Strauss (1993: 407, 2002: 142), concretament en converses televisades: determina que l'anàfora és el mode de referència més utilitzat, vora un 50% en *this* i més d'un 90% en *that*. En menor mesura hi ha la dixi situacional i altres modes (especialment *am Phantasma*), amb vora 20% *this* i 4% *that* en ambdós casos, i és pràcticament anecdòtica la catàfora, d'un 6% *this* i 1% *that*. Així mateix ocorre amb la ficció, en l'estudi de Ribera i Cuenca (2013) hi ha un 17,2% de demostratius díticis situacionals, enfront del 74% de demostratius anafòrics i catafòrics. Aquestes dades mostren la preferència per l'anàfora, especialment el grau de llunyania. Doncs, ací esbrinarem quins modes de la referència poden anar vinculats amb la dixi emotiva en els demostratius del corpus.

15 Així i tot, només ho hem considerat amb les formes neutres, perquè els determinants podien entendre's com a anàfores amb referents vinculats, tot i que estan clarament en procés de gramaticalització:

[Sobre el putxero] B: sii de varietat de carn// de peus i orelles i coses d'e(i)xes (CoValC, C1: 390)

[Sobre la web per a llançar un congrés a les xarxes] G: amb més informació i (e)i(x)es coses (CoValC, C3: 23)

[Descrivint animals marins] K: sí/ clar/// i tot això? L: ee les algunes de les parts bucaals i totes eixes coses (CoValC, C4: 31)

3.4. El caràcter humà o no de la referència

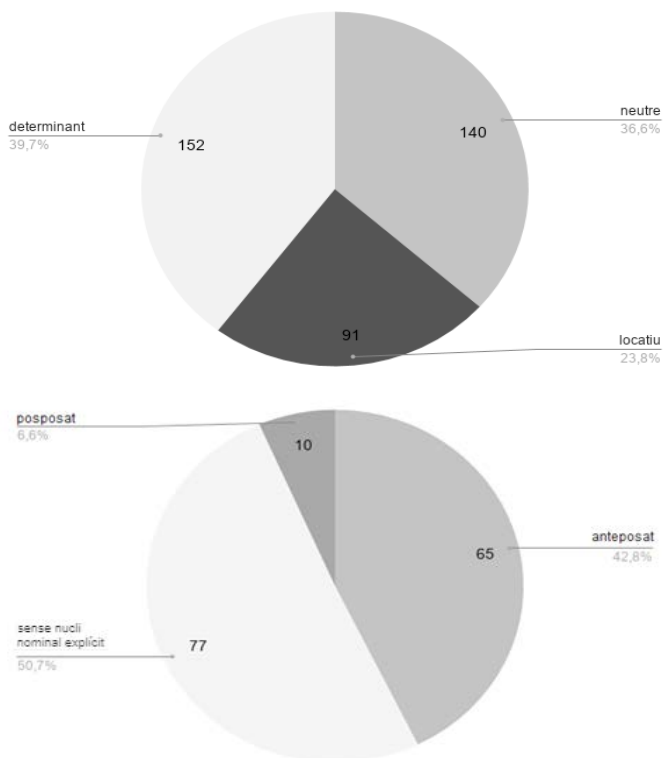
En l'exemple de Lakoff (1974: 347) *This Henry Kissinger is really something!* es pot comprovar l'esmentat *N-effect* (Sichel i Witschko 2018): encara que Henry Kissinger fora oient de la conversa, es convertiria en referent del discurs i no en seria considerat participant. A causa d'aquesta discriminació, volem comprovar si en el corpus el parlant tendeix a realitzar més crítiques positives o negatives en cas que es tracte d'un referent humà i, per tant, observar si aquest tret és determinant a l'hora d'emprar un llenguatge amb una implicació més emocional.

4. RESULTATS

4.1. Resultats del corpus general

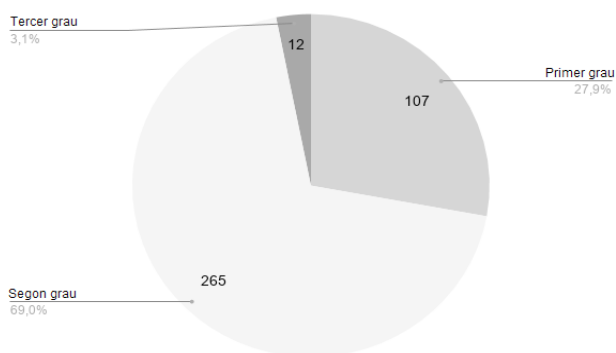
Comencem amb els resultats del corpus al complet. Dels 383 demostratius, n'hi ha una distribució bastant equitativa de cada categoria, tal com es pot comprovar en la Imatge 1. Pel que fa a la posició, hi ha a penes quasi un 7% de demostratius posposats, enfront dels anteposats o sense nucli nominal explícit, que es reparteixen de manera més o menys equitativa.

Imatge 1. Categories de tots els demostratius del corpus i posició dels determinants

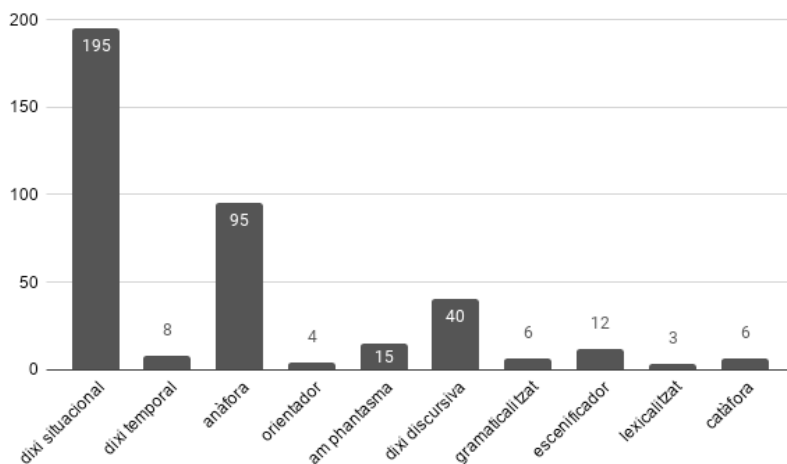
En referència al grau dels demostratius, el grau intermedi ocupa pràcticament dos terços del total, mentre que el primer grau seria quasi l'altre terç. El tercer grau a penes té poc més d'un 3% d'aparicions, per la qual cosa podem veure que en contextos col·loquials hi ha un ús mínim de formes de marcada distància (que, excepte el cas d'un determinant, es reserva per als locatius *alli/allà*).

Imatge 2. Graus dels demostratius del corpus

Pel que fa als modes de la referència, el corpus mostra clarament un alt ús de la dixi situacional (poc més de la meitat de casos). Enfront d'aquest, l'anàfora presenta una quasi quarta part dels casos i li segueix la dixi discursiva amb vora un 10% i la dixi *am Phantasma* amb quasi un 4%. De la resta de modes, n'hi ha molts pocs casos.

Imatge 3. Modes de la referència dels demostratius del corpus

Si busquem la diferència dels modes de referència per graus, podem comprovar que el segon grau té més casos d'anàfora i de dixi discursiva que no el primer; en canvi, la dixi temporal és pròpia del primer grau. Aquestes dades no resulten sorprenents, ja que la dixi temporal (ex. *este estiu*) parteix de l'*ara* i si s'empra un segon o tercer grau (ex. *eixe/aquell estiu*) s'interpretaria com a anàfora, atès que el receptor ha de poder identificar el referent. En el cas dels 95 casos anafòrics, concretament, trobem 10 del primer grau (10,5%), 79 del segon (83,2%) i 6 del tercer grau (6,3%). Ara bé, pel que fa als 195 casos de dixi situacional, 79 són de primer grau (40,5%), 111 del segon (56,9%) i només 5 del tercer (2,6%). Per tant, es constata a aquest corpus la prevalença del segon grau fins i tot en l'àmbit dític situacional¹⁶.

D'un altre costat, és difícil trobar casos d'anàfora o dixi discursiva de primer grau, però no impossible:

- (9) [Narrant històries de sèries de televisió; anàfora = *este capitol*, ja esmentat] A: [sí ↑ eh ↓] *este* també tenia moraleja (CoValC, C6: 232)
- (10) [Extraent imatges dels llibres sobre animals marins per a la investigació; dixi discursiva = *tot el procés*, ja descrit] L: [...] que és lo únic que n'hi havia de processa/ no n'hi havia més imatges/ però *açò* tot ha sigut en els tres llibres/ (CoValC, C4: 103-104)

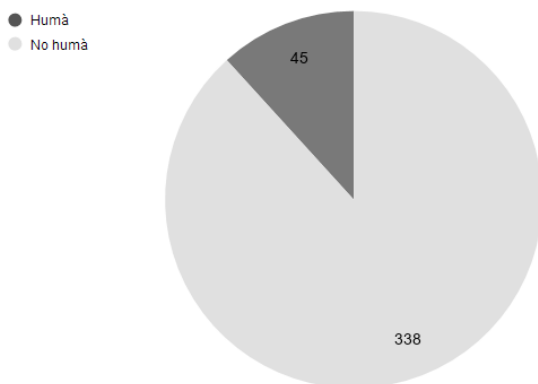
Senzillament hi ha un focus més intens que fa més probable la persistència del referent dins de la continuïtat temàtica, com ja avança Chen (1990: 140-143) en el cas anglès. Ara bé, no queda massa clar que només el demostratiu de proximitat pugui ser catafòric: hi ha sis mostres de catafòra en el corpus, tres de primer grau i tres de segon. Per la intensitat del focus, sí que és cert que les de primer grau projecten un reviscolament del referent, com a (11), que A busca la paraula exacta (que es tractaria de 'beguda amb sabor llima o kiwi'); mentre que les de segon semblen més aviat concloure i especificar, com és el cas de (12) (que seria 'traure millors imatges d'animals marins de les que ja té L').

- (11) [Parlant de begudes alcohòliques] A: no / [jo després vaig passar al Ponche en llima o Ponche en kiwi] que m'ho mesclava en- en- *açò* C: [en Cointreau o com se] diu? (CoValC, C8: 70,71 i 73)
- (12) [Extraent imatges dels llibres sobre animals marins per a la investigació] L: *trauree// sí/ els gordos/ els he agafat pa això ↓// per a trauree//* pues (()) (CoValC, C4: 29)

Per acabar amb l'anàlisi del corpus general, comprovem que la referència és majoritàriament d'indole no humana (88,3%). Més endavant haurem de veure si aquestes dades s'adiuen als demostratius que són només de tipus afectiu o despectiu.

16 Per a un estudi més aprofundit vegeu Martín Miñana (2019).

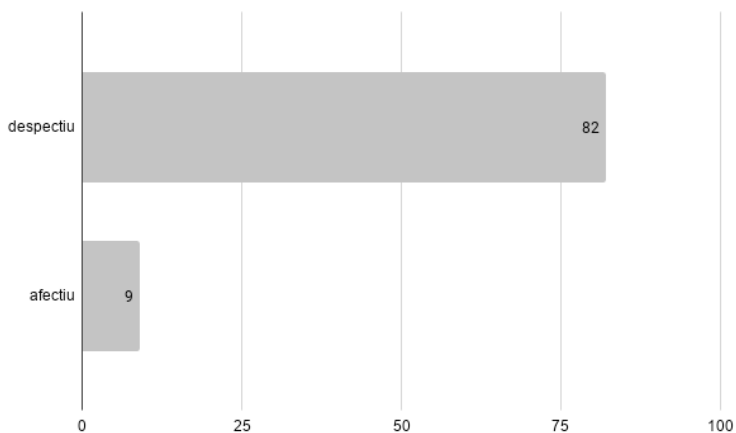
Imatge 4. Referent humà dels demostratius del corpus

4.2. Resultats de les formes amb alguna implicació emocional

Per començar, cal considerar l'ampli nombre d'usos pejoratius (82 de 91, el 90%) envers afectius (9 de 91, no arriba al 10%). Això ens fa pensar que quan es llança una crítica serà habitualment negativa.

Imatge 5. Formes amb to afectiu o despectiu

Només hem seleccionat 91 casos (23,75% de tots els casos de demostratiu) que poden presentar algun matís afectiu o despectiu, o almenys alguna mena de valor de curiositat (13), aflicció (14), encís (15) o manca de respecte en referir-se a una autoritat (16).

- 13) [Veient la televisió, apareix una xica tocant en un programa] D: qui es *e(i)xa* que anvia a l'orquestra "Podeu votar?" Maria/ qui és Maria? (CoValC, C1: 187)
- 14) [Després de treballar amb productes químics a les mans] M: *estos* dits estan→ (CoValC, C5: 74)

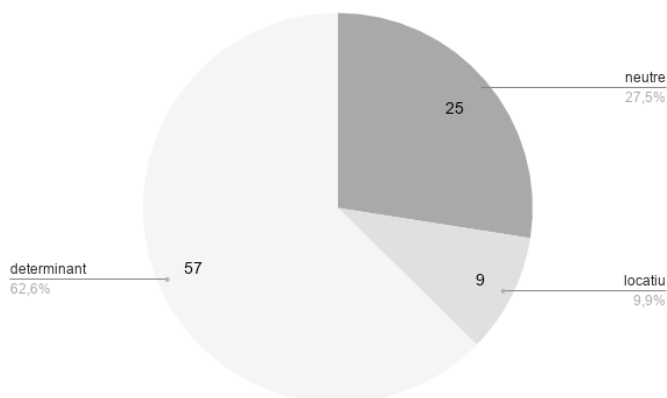
- 15) [Parlant d'un tipus d'animals marins] L: [...] i-i *este* és el zariquey/ que me fa molta gràcia// (CoValC, C4: 96)
- 16) [Consultant el nom d'un professor universitari per tal de demanar un ajut econòmic] I: a- a- apunta aa/// com li diuen a *este*? / aa (CoValC, C3: 291)

La major part de les ocurrences provenen de converses d'àmbit familiar (17) o amical (18)-(21), és a dir, emergeixen d'un entorn de confiança i que pot donar joc en més ocasions a la complicitat. També cal destacar que majoritàriament són comentaris despectius (82 dels 91), molts dels quals pretenen crear humor o mofa, com queda palés a (17) o (20). A penes hi ha nou casos d'exemples tons afectius, entre els quals estan (15), citat més amunt, i (22) i (23), citats a continuació:

- 17) [Criticant la imatge d'un estilista que apareix a un programa de televisió] D: *e(i)xe* estilista? *e(i)xe* el vec jo/// a(i)xina vestit// i lo que es- i lo que faig és- (CoValC, C1: 317)
- 18) [Referint-se a un tros de carn ple de tendons] F: a on estarà el-el-eel *e(i)xe* que tenia/ les lianes *e(i)xes*? (CoValC, C2: 44)
- 19) [Sobre un ninot de ventríloc d'un capítol d'una sèrie de por durant la infantesa] B: (RIURES) A: jo→ tinc un trama en *eixe* ninot perquè vaig tindre pesadilles (CoValC, C6: 140)
- 20) [A explica que un company rep una crítica per part del seu cap] A: [...] se li queda mirant i fa / *estaa* ↓ (CoValC, C7: 600)
- 21) [Parlant sobre begudes alcohòliques després de l'adolescència] C: Larios del bo / no d'*eixe* blau o lo que siga (CoValC, C8: 110)
- 22) [Parlant de la imatge dels estilistes d'un programa de televisió] D: pues la que més m'agrà(da) a mi és *e(i)xa* an molta diferència (CoValC, C1: 456)
- 23) [Reacció en veure viure al carrer Edgar Allan Poe en una ficcionalització de la seua vida en una sèrie de televisió] A: plorant com una ma(g)dalena ↑ a (*e*)*ixe* home pobre que jo m'haguera acostat ahí a donar-li una manta (CoValC, C6: 55)

En relació amb les categories dels demostratius, comprovem que més de la meitat són determinants, seguida de poc més d'un quart de les ocurrences per part dels neutres i quasi un 10% dels casos són locatius. Confirmem, doncs, que és més prototípic usar aquesta categoria per a assenyalar entitats més específiques, no tant inespecífiques o locatives.

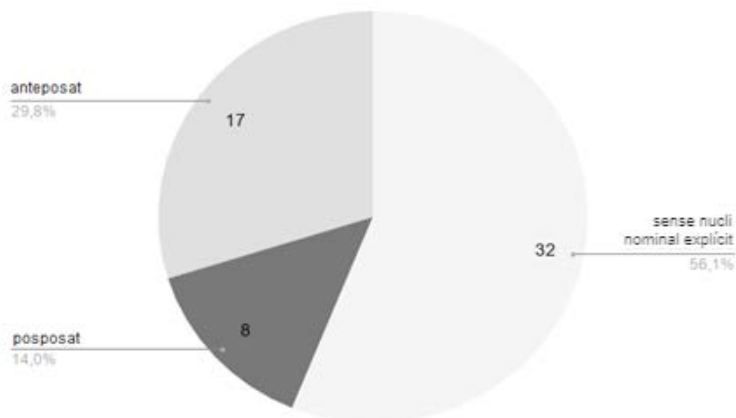
Imatge 6. Categories dels demostratius de caire afectiu o despectiu

Els casos que hem vist fins ara, de fet, són pràcticament tots determinants; però a (24) i (25) mostrem un cas amb demostratius locatius i neutres. Mentre que les formes neutres rebaixen els conceptes de bigot a (24) i de l'òrgan sexual femení a (25), els locatius degraden la cara de la persona a un mer lloc (*ahí*); cosa que suposaria una mena de *N-effect* (Sichel i Wiltshko, 2018). Ara bé, pel que fa als determinants, en quins casos podem trobar un matís positiu o negatiu? D'una banda, la forma sense nucli nominal és la que té més de la meitat de casos de matís sobretot despectiu, per exemple (26)-(28); però també afectiu, com succeïa a (22).

- 24) [Fa referència als pèls a l'estil de bigot que té dalt dels llavis superiors el xic que apareix al programa de televisió] D: però perquè/ perquè si uno no té res *ahí* i es de(i)xa a(i)xò *ahí!* pues pare(i)x que porte bigot (CoValC, C1: 373)
- 25) [Responent al fet que l'òrgan sexual femení es diu metafòricament *poma*] B: en sério? pos si *aixòò* ↓ menos una poma pareix lo que sigaa ↓ (CoValC, C7: 110)
- 26) [Critica la imatge d'una xica que apareix al programa de televisió] A: i *esta* papi? *esta! esta!* (RIURES) (CoValC, C1: 333)
- 27) [Fa referència al bigot del xic que apareix al programa de televisió] D: *e(i)xe!* al bigotet *e(i)xe* (CoValC, C1: 308)
- 28) [Fa referència al bigot del xic que apareix al programa de televisió] D: *e(i)xe* bigot li para bé a *e(i)xe?* pare(i)x que siga una guàrdia civil ↑ (CoValC, C1: 362)

Imatge 7. Posició dels determinants demostratius de caire afectiu o despectiu

D'altra banda, de formes posposades, no n'hi ha cap afectiva, però també possiblement amb un corpus més ampli se'n podria trobar alguna. Si comparem els resultats generals i les ocurrències de caràcter despectiu/afectiu, confirmem que la posposició provoca un efecte emfàtic, ja que 8 demostratius posposats dels 10 de tot el corpus tenen aquest tarannà emotiu. Si el demostratiu es posposa al substantiu que acompanya, potser el focus realment va sobre el demostratiu mateix i no tant sobre el referent, ja que el focus apareix després, no abans.

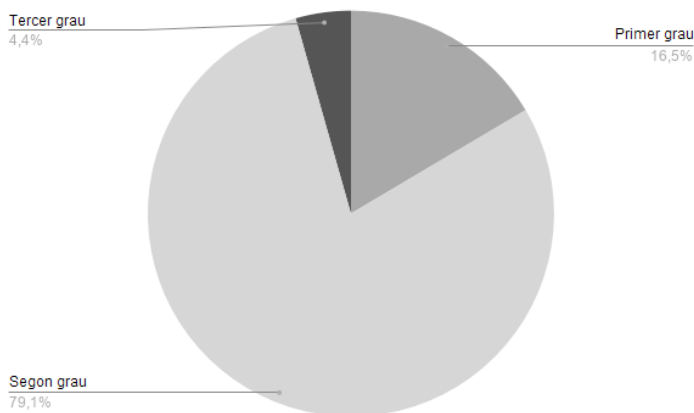
En tot cas, es tracta d'una fórmula marcada, atès que l'estructura no marcada seria l'anteponició: només 17 de les 65 del corpus general es poden considerar amb algun tipus

de propietat afectiva o despectiva. Per la seua banda, de les formes sense nucli nominal explícit trobem quasi la meitat dels casos, 32 de 77. En comptes d'una estructura marcada, ens trobem amb un demostratiu sense el pes del referent, pren tot el pes d'aquest a banda de la focalització, que va directament sobre ell. És probable que aquesta siga la raó per la qual ocupa més de la meitat dels exemples.

D'una altra banda, a partir de les dades dels graus no notem una gran diferència respecte dels resultats amb el corpus general. Es redueix a penes el percentatge del primer grau (14 casos de 107 en el corpus) enfront del segon grau (72 de 265). Això sí, hem descartat la hipòtesi que el català del País Valencià rep els matisos dels demostratius llatins. No hi ha una clara vinculació del grau intermedi com a pauta despectiva, com succeeix a (23), citat més amunt, i (29), avall. Tampoc el primer i tercer grau atorguen sempre una qualitat positiva: a (30) i (31) podem apareixer, respectivament, un demostratiu de llunyania i un de proximitat que són evidentment de valor despectiu.

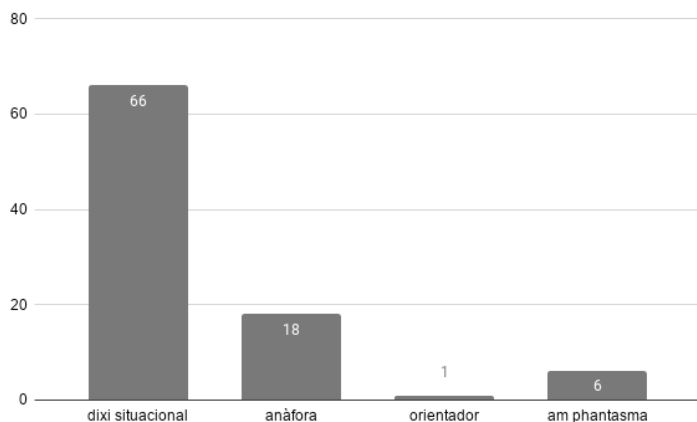
- 29) [Critificant la imatge de la xica del programa de televisió] D: *e(i)xa* és la única que va bé (2'') *e(i)xa!* (CoValC, C1: 426)
- 30) [Critificant la imatge de la xica del programa de televisió] D: *aquella* que-que va? amb les mamelles mitges a l'aire? (CoValC, C1: 416)
- 31) [Critificant la imatge de la xica del programa de televisió] A: home/ no// va bee de cara però s-l'has vist com va vestida? porta com si fóra un delantal d'*estos* que porten la iaia→ (CoValC, C1: 430)

Imatge 8. Graus dels demostratius de caire afectiu o despectiu

Pel que fa als modes de la referència, comprovem que dels 40 casos de dixi discursiva que hi ha al corpus no ha estat considerat amb un to positiu o negatiu. Si bé es mira, la dixi discursiva és un element eminentment cohesionador, per això l'hem separat de l'anàfora, que sí que indica de manera més concreta una entitat (o lloc) que ha aparegut al discurs i el recupera de nou. Tot açò coincideix amb la concepció que l'efecte emotiu prototípicament assenyalava un element, així que seria estrany trobar modes de la referència de naturalesa més textual.

Imatge 9. Modes de la referència dels demostratius de caire afectiu o despectiu

Trobem un cas d'ús orientador, exposat a (32), que és ben proper a la dixi *am Phantasma*. Es tracta, concretament, d'un exemple en què quan el fill explica que ha menjat ja un entrepà, B sap que segurament siga de la cafeteria de l'institut. Especialment ens interessa el mode de la dixi *am Phantasma*, exemplificat a (33), ja que el 40% d'ocurrències de tot el corpus (6 de 15) s'ha detectat amb un ús positiu o negatiu. És un percentatge més alt que el 33,8% de la dixi situacional (66 del 195 del corpus sencer) que, això sí, té un gran nombre d'aparicions, com la de (34). Ara bé, només hem detectat tres casos en què el referent ocupa el lloc del receptor, a l'estil del *How's that throat* de Lakoff: els dos *ahí* de (35) que fan referència al cap del receptor (concretament, els cabells) i un *això* que fa referència als mocs de l'oient en (36).

Efectivament, mentre que la dixi situacional activa un focus d'atenció en algun ens o lloc situat en l'ambient del parlant i oient(s), la dixi *am Phantasma* activa a més a més un referent compartit en el bagatge experiencial o cultural entre parlant i oient(s); per això, a causa de l'esforç de revisar en aquest bagatge, la dixi *am Phantasma* és un camp idoni per a la dixi emotiva. I així mateix funciona l'anàfora, a tall d'exemple tenim (37), la diferència és que en comptes d'activar referents, arran de la seua condició coreferencial, només els reactiva. Per això, a penes n'hi ha 18 casos de 95 en tot el corpus (18,9%) que puguen acostar-se a un ús emotiu.

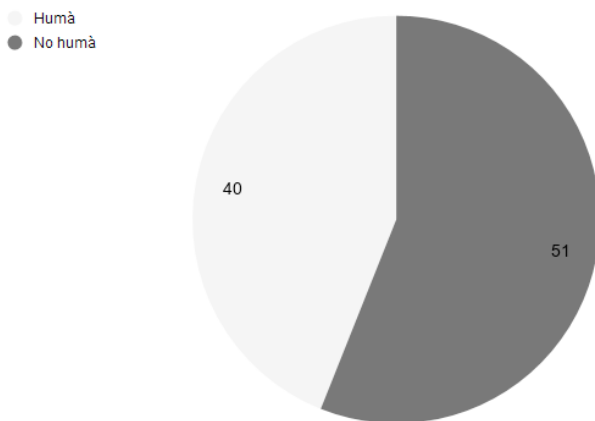
- 32) [Renegant perquè el fill no vol dinar perquè ja ha menjat, no perquè faça calor com argumenta ell] B: un-un bocadillo d'*allà* de- de l'institut (CoValC, C1: 235)
- 33) [Explicant que una companya s'adorm en diversos llocs del despatx] C: en el sofà *eixe* xino (CoValC, C8: 126)
- 34) [Criticant la imatge d'un xic del programa de televisió] F: sii/ el peluquí *e(i)xe* que porta (CoValC, C1: 257)
- 35) [parlant sobre un tall de cabells]
 D: per què?/// no està xulo (e)l monyo llarg?
 B: no perquè [tu *ahí*=] [...] =davant quan te se fa llarg te se fan cuatro pelos [...] és de veres ↑ / quan se te fa llarg *ahí* pare(i)x que tingues menos monyo (CoValC, C1: 32-33 i 35)

- 36) [Una participant en la conversa es moca i, malgrat el mocador, parlen que es veuen els seus mocs, amb què fan una metàfora amb un molusc]
F: un tentacle?/// *a(i)*xò és (e)l polp! (CoValC, C2: 280)
- 37) [Parlant d'uns dibuixos en què hi havia un gos com a protagonista] B: [hostiaa ↓ Rovelló] [...] [el- el o- el] o- el odiava mogolló a (*e*)i[*xe* gos ↑] (CoValC, C6: 295)

Hem comparat els modes de la referència entre el primer i el segon grau de demostratiu (ja que el tercer a penes té quatre ocurrences: tres dítics situacionals i un orientador) i hem comprovat que fan ús dels mateixos modes de la referència en ambdós casos: dixi situacional, amb poc més del 70%; anàfora, entorn al 20%, i dixi *am Phantasma*, amb poc menys del 10%.

En acabant, comprovarem si el factor humà del referent té conseqüències sobre la utilització d'un to afectiu o despectiu. Atesos els resultats estadístics, queda patent en aquest estudi que la referència cap a un ésser humà en el 88,8% dels casos (40 de 45 ocurrences del corpus) té un caràcter positiu o, més habitualment, negatiu. Aquestes dades confirmarien les conseqüències del *N-effect* (Sichel i Wiltschko 2018).

Imatge 10. Referent humà dels demostratius de caire afectiu o despectiu

Si comparem referents no humans (38) i humans (39) amb matis despectiu i sense, ens adonem que en tots els casos hi ha una discriminació que ajuda a identificar l'entitat designada: en (38a) el nuc de corbata (entre altres conjunts); en (38b) el programa de televisió (entre altres elements de l'entorn conversacional); en (39a) una francesa (entre altres franceses o altres persones del sopar) i (39b) Edgar Allan Poe (entre altres escriptors o personatges de la vida ficcionalitzada de Poe).

- 38) Referents no humans: despectiu (a) vs. no despectiu (b)
a. [parlant sobre la corbata del xic del programa de televisió]
F: en *e(i)*xe nuc pot ahorcarse↓ (CoValC, C2: 432)
b. [Quan acaba el programa de televisió i en comença un altre]
F: *a(i)*xò què és?

- E: *a(i)xòð*/ mm Noche de las mentes criminales (CoValC, C2: 499-500)
- 39) Referents humans: despectiu (a) vs. no despectiu (b)
- a. [Sobre una xica que va conèixer B en un sopar d'un congrés]
 B: [...] la nit de- sobretot la francesa que teníem al costat- tio[...] [ah claro! tu no estaves / claro] / hòstia / era la francesa *eixa* (CoValC, C8:153 i 155)
- b. [Sobre una ficcionalització de la vida de Poe en una sèrie]
 A: i jo *hòstia* ↓ *tio* ↓ *si això és de Edgar Allan Poe* / no crec / perquè [(e)ixe home va morir so]l (CoValC, C6: 104 i 107)

Al meu parer, el focus en el referent humà és més intens perquè es pot jutjar (positivament o negativament) les seues accions, el seu comportament o la seua vida en general. Per tant, seguint Sichel i Wiltschko (2018: 368-370), no es tractaria tant d'una cosificació o deshumanització, que sí que pot succeir, com en (40) arran de l'ús del neutre; sinó d'una probabilitat molt major de validació o desaprovació perquè el referent és humà i té capacitat de decisió.

- 40) [Criticant la imatge del xic del programa de televisió]
 A: colló va normal/ [una camisa]
 D: [*a(i)xò*] un kinki/ i no va com *e(i)xe*/// de moment el bigot ja fa fatal (CoValC, C1: 326-327)
- 41) [Queixant-se perquè fa calor i el putxero per a dinar està calent]
 C: QUE TINC FAAM PERO QUE NO VAIG A MENJARME *A(I)XÒ* QUE- QUE FAN CINQUANTA GRAUS/ I *AIXÒ* ESTARÀ AA XI- A SETANTA! (CoValC, C1: 69-70)
- 42) [Parlant sobre lleis i obligacions fiscals de les comunitats autònomes]
 B: en països com Navarra / això sí que és ↑egoisme pur i dur ↑ / *eixos* sí que se [torquen els diners] (CoValC, C8: 2)

També, cal parar atenció que no tots els usos despectius o afectius comporten aquesta implicació emotiva o empàtica entre parlant i oients, com podria ser el cas de (41) i (42), ja que en ambdós casos hi ha una recriminació de cara al referent. Per tant, això ens pot dur a pensar si realment podem emprar un concepte clar i determinat de *dixi emotiva* o si realment aquest ús depèn del context i la intenció amb què s'utilitze el demostratiu.

5. DISCUSSIÓ

És Lakoff (1974) la primera a tractar l'efecte solidari que es deriva de l'ús dels demostratius anglesos *this* i *that* en frases com *How's that throat?* o *This Henry Kissinger is really something!* Lakoff s'adona que, tant *this* com *that*, tant el demostratiu de proximitat com el de llunyania, aporten una aproximació cap a l'oient que genera una espècie de camaraderia. No obstant això, com es crea aquest efecte de camaraderia de la *dixi emotiva*? Per a Caffi (2007: 144) es forma a partir de les inferències conversacionals així com l'entonament entre parlant i oients: “[w]hile the sharing of the outer world is taken for granted in the prototypical uses of deixis, in the empathic deixis the sharing of the inner world has to be constructed through complex inferential and attunement activities”.

Partint d'aquesta premissa, hem realitzat un estudi dels demostratius catalans amb la fi de comprovar com funciona l'efecte emotiu en aquest àmbit. En el nostre cas, l'estudi s'ha

dut a terme a través d'un corpus propi de converses col·loquials amb parlants del català del País Valencià (CoValC). S'ha analitzat categoria (determinant, neutre o locatiu), posició del determinant, grau, mode de la referència i caràcter humà o no. Des d'aquests paràmetres, hem contrastat els resultats del grup total de demostratius i d'una selecció concreta de demostratius que tenien un to afectiu o pejoratiu, és a dir, amb implicació emocional, ja que aquest tret assegura que hi ha confiança, complicitat i entonament entre els participants per a fer servir la *dixi emotiva*.

Per començar, aquesta implicació emocional en relació amb el referent solia tindre un ús crític negatiu (90% de casos dels casos amb matís emotiu), mentre que el to afectiu és molt menor (vora el 10%). Això confirma que la complicitat entre parlant i oient no implica una valoració positiva del referent (Lakoff 1974: 348, 351; Chen 1990: 148-150), sinó que és més habitual la crítica. Per tant, el que sembla transcendent és que hi haja acord o entonament entre parlant i oient, més enllà del punt de vista conjunt cap al mateix referent.

Pel que fa al grau dels demostratius, Alarcos (1978: 342) defén que el grau de proximitat està relacionat amb l'esfera subjectiva i personal del parlant, mentre que la mitja distància està relacionada amb l'interlocutor i, en acabant, la llunyania marca l'esfera que no és ni emissor ni receptor. Aquesta concepció desenvolupa també la idea de grau de proximitat com a aportació positiva i grau de llunyania com a aportació negativa, una noció que Sichel i Wiltschko (2018: 370-371) desmenteixen. En efecte, hem comprovat que en el corpus tots els graus de demostratiu poden funcionar amb matís despectiu i que, el grau intermedi desenvolupa perfectament el matís afectiu. En fi, el grau no indica més que la intensitat d'atenció del focus sobre el referent.

Al voltant de la categoria que més s'utilitza en els demostratius de caire emotiu, hem comprovat que els determinants són més nombrosos que no els demostratius neutres o locatius. Recordem que els demostratius fan emergir un focus comunicatiu i si la nostra pretensió és posar en valor o en crítica algun referent, habitualment intentarem especificar l'entitat (o, menys freqüentment, el lloc). Per aquest mateix motiu, també es preferiran els determinants més emfàtics, com ara els determinants posposats o sense nucli nominal explícit.

De fet, ja la *Gramàtica de la llengua catalana* (IEC 2016: 204) adverteix de l'èmfasi que atorga la posposició del demostratiu al seu referent, atés que sembla un ús adjectival, perquè origina un focus després d'enunciar el referent, per la qual cosa és probable que compartisquen l'atenció tant el referent com el demostratiu mateix. Així també, el determinant sense nucli nominal col·loca el focus sobre ell mateix i, de fet, s'empra sovint com a marca despectiva o afectiva. Coincideix amb l'explicació de Brucart (2008: 1495, §7.4.3.) i la *Gramàtica de la llengua catalana* (IEC 2016: 605), que indiquen l'habitual valoració pejorativa de la forma posposada. Tot i això, encara que no siga tan nombrós al corpus, és el determinant posposat el que rarament no comporta una marca d'emotivitat.

En relació amb el mode de la referència, a partir de l'anàlisi de les dades del nostre corpus, es pot descartar la idea de Chen (1990) sobre la impossibilitat de l'ús catafòric si no és en el primer grau. Tot i això, hi hauria una diferència d'intensitat en el focus el primer grau, el qual sí que projecta el referent cap a la seua persistència en el discurs; mentre que el segon grau senzillament completa i conclou, trenca la continuïtat (Givón 2015).

En referència als resultats de caire despectiu o afectiu, apareixen especialment la *dixi situacional* i la *dixi am Phantasma*. És més, és especialment notori l'ús de la *dixi am Phantasma* (40%) per a un contingut despectiu o afectiu: els parlants activen elements, fets i llocs

i els recorden i vivifiquen conjuntament. Aquest efecte pot provocar més emotivitat que no l'anàfora, la qual només reprén el referent. Per exemple, açò corrobora la diferenciació entre els demostratius que activen un coneixement compartit (dixi *am Phantasma*) i els que activen un context comunicatiu compartit (*discourse-context*).

En un estudi sobre els demostratius en el debat parlamentari, Cuenca (2014) adverteix que “[i]n contrast with recognitional demonstratives, discourse-context uses are identifiable for both speaker and hearers, and are part of their mutual knowledge. They do not exhibit emotive functions (or this is not usually the case) and can re-appear in discourse- and they usually do – often with empathic purposes”. Per la seua banda, la dixi situacional també pot fer ús de l’afecció o desafecció, però, a diferència de la dixi *am Phantasma*, que assenyala un espai passat conjunt, la dixi situacional fa una avaluació presencial.

Ara bé, ni la dixi situacional ni la dixi *am Phantasma* amb tons afectius o despectius presenten sempre germanor o empatia entre emissor i receptor. Conseqüentment, sembla que, més aviat, la solidaritat a què es refereix Lakoff (1974) tinga a veure amb el context del referent i la història que transmet: en *How’s that throat?* o *Check that oil?* emana un focus sobre la gola o sobre l’oli, però és la preocupació del parlant per l’oient (doctor-pacient en el primer cas) o la proposta d’oferir un servei (mecànic-conductor) el que generaria la solidaritat.

Per tant, coincidim amb Brucart (2008: 1495, §7.4.3.) en el fet que “[é]s, en general, en l’ús díctic [així com, afegim nosaltres, en l’ús *am Phantasma*] on aquesta connotació [valorativa] apareix més freqüentment sobretot quan el SN es refereix a persones. [...] És possible que la tendència a atribuir el contingut pejoratiu a les construccions díctiques de (84b) [*El cambrer aquest és...*] estigui relacionada amb l’efecte de menyspreu implícit que significa designar una persona a través del demostratiu” (Brucart 2008: 1495, §7.4.3.).

En referència al caràcter humà o no humà a què ja feia esment Brucart, aquest tret podria tindre conseqüències d’acord amb els paràmetres de despectiu i afectiu. En el nostre corpus, no suposa el mateix focalitzar sobre un referent no humà que sobre un referent humà. En el corpus ha sigut notable que, dels referents humans del corpus, quasi tots eren casos d’indole despectiva o afectiva. Coincidim amb Sichel i Wiltschko (2018) amb el fet que no es tracta d’una degradació del referent humà fins a rebaixar-lo a la condició de cosa. La idea que exposen és que aquests referents humans tenen una consideració diferent: passen de *participants del discurs* a *referents del discurs*.

I és que, segons aquests resultats, el focus sobre referents no humans, no tenen tantes probabilitats de ser avaluats si no és pel seu fi (com ara, per la idoneïtat de la indumentària o del tipus de menjar). Ara bé, l’aplicació d’un focus directe sobre un subjecte, que té una imatge pròpia (en sentit pragmàtic, similar a reputació), es posa a examen d’acord amb els valors morals del parlant (especialment, hem vist exemples de crítica de l’aspecte i el comportament).

En conclusió, la cooperació que emergeix no només per la *mirada* conjunta de parlant i oient(s) cap a un mateix referent, sinó també per la valoració d’aquest, pressuposa un mínim de complicitat i entonament entre emissor i receptor. Però, des del nostre punt de vista, demostratiu no genera directament complicitat o solidaritat. Sí que es pot escollir un demostratiu que intensifique el referent mitjançant un focus major i es pot emprar un determinant posposat al substantiu o també seleccionar un tipus de mode de la referència que induïska a un efecte de complicitat. Però, l’emotivitat, afectivitat o empatia varia segons el context de la frase, la intenció del parlant i l’entonament de parlant i oient.

BIBLIOGRAFIA

- Alarcos, E. (1978). *Estudios de gramática funcional*. Gredos.
- Andrade, A. (1999). Demonstrativos e [ana]fóricos em Latim. *Ágora. Estudos Clássicos em Debate*, 1, 155-171.
- Bastons, N., Bernadó, C. y Comajoan, Ll. (2011). *Gramàtica pràctica del català: marc europeu comú de referència per a les llengües A1-B2*. Teide.
- Beltran Calvo, V. y Segura Llopes, C. (2019). *Els parlars valencians*. Universitat de València.
- Briz, A. y Prunyonosa, M. (1987). *Sintaxi i semàntica de l'article*. Universitat de València.
- Briz, A. y Grupo Val.Es.Co. (2002). Corpus de conversaciones coloquiales. *Annex de la revista Oralía*. Arco-Libros.
- Brucart, J. M. (2008). Els determinants. En J. Sola Cortassa et al. (eds.). *Gramàtica del català contemporani* (pp. 1435-1516). Empúries.
- Caffi, C. (2007). *Mitigation, Studies in Pragmatics*. Elsevier.
- Chen, R. (1990). English Demonstratives: A Case of Semantic Expansion. *Language Sciences*, 12, 2/3, 139-153. [http://doi.org/10.1016/0388-0001\(90\)90009-6](http://doi.org/10.1016/0388-0001(90)90009-6)
- Colomina, J. (2008). Paradigmes flectius de les altres classes nominals. En J. Sola Cortassa et al. (eds.). *Gramàtica del català contemporani* (pp. 535-582). Empúries.
- CoValC = Corpus del Valencià Col·loquial. Àngela Magraner Mifsud i Pau Martín Miñana (inèdit).
- Coventry, K. R., Griffiths, D. y Hamilton, C. J. (2014). Spatial demonstratives and perceptual space: Describing and remembering object location. *Cognitive Psychology*, 69, 46-70. <https://doi.org/10.1016/j.cogpsych.2013.12.001>
- Cuenca, M. J. (2014). The use of demonstratives and context activation in Catalan parliamentary debate. *Discourse Studies*, 16 (6), 729-752. <https://doi.org/10.1177/1461445614546258>
- Cuenca, M. J. y Pérez Saldanya, M. (2002). *Guia d'usos lingüístics: Aspectes gramaticals*. Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.
- Corporació Valenciana de Mitjans de Comunicació (2017). *Llibre d'estil de la Corporació Valenciana de Mitjans de Comunicació*. Corporació Valenciana de Mitjans de Comunicació/Generalitat Valenciana. <https://static.apuntmedia.es/apunt/public/content/file/original/2021/0228/10/llibre-d-estil-86bdcdb.pdf> [1 de abril 2021].
- Davis, C. y Potts, C. (2010). Affective demonstratives and the division of pragmatic labor. En M. Aloni, V. Kimmelman, F. Roelofsen, G W. Sassoon, K Schulz y M. Westera (eds.). *Logic, Language and Meaning* (pp. 42-52). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-14287-1_5
- Diessel, H. (1991). *Demonstratives: Form, Function and Grammaticalization*. John Benjamins.
- Diessel, H. (2006). Demonstratives, joint attention, and the emergence of grammar. *Cognitive Linguistics*, 4 (17), 463-468. <https://doi.org/10.1515/COG.2006.015>
- Fillmore, C. J. (1982). Towards a Descriptive Framework for Spatial Deixis. En R. Jarvella y W. Klein (eds.). *Speech, Place, and Action* (pp. 31-59). John Wiley & Sons.
- Givón, T. (2015). *The Diachrony of Grammar*. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/z.192>
- Grice, P. (1975). Logic and conversation. En J. Morgan, P. Cole y P. Grice (eds.). *Syntax and semantics 3: Speech arts* (pp. 41-58). Academic Press. https://doi.org/10.1163/9789004368811_003
- Himmelman, N. (1996). Demonstratives in narrative discourse: a taxonomy of universal uses. En B. Fox (ed.). *Studies in Anaphora* (pp. 205-254). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/tsl.33.08him>
- Institut dels Estudis Catalana (2016). *Gramàtica de la llengua Catalana*. Institut dels Estudis Catalans.
- Lakoff, R. (1974). *Remarks on This and That*. *Papers from the Tenth Regional Meeting, Chicago Linguistics Society* (pp. 345-356). The society.
- Levinson, S. C. (1983). *Pragmatics*. University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511813313>
- Lyons, J. (1977). *Semantics*. University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511620614>

- Martín Miñana, P. (2019). La referència del demostratiu en la conversa col·loquial. En F. Robles i Sabater y P. Bertomeu (eds.). *La construcció del discurs en espanyol i català* (pp. 65-86). Helmut Buske.
- Potts, C. y Schwarz, F. (2010). Affective 'this'. *Linguistic Issues in Language Technology*, 1, (5), 1-30. <https://doi.org/10.33011/lilt.v3i.1219>
- Ribera, J. y Cuenca, M. J. (2013). Use and translation of demonstratives in fiction: a contrastive approach (english-catalan). *Catalan Review*, 27, 23-49. <https://doi.org/10.3828/CATR.27.1.27>
- Sichel, I. y Wiltschko, M. (2018). Demonstrative Pronouns and the Linguistic Encoding of Appraisal. En *Proceedings of the 35th West Coast Conference on Formal Linguistics* (pp. 365-373). Cascadilla Proceedings Project.
- Strauss, S. (1993). Why 'this' and 'that' are not complete without 'it'. En *Papers from the 29th regional meeting of the Chicago linguistic society* (pp. 403-417). Stanford CSLI.
- Strauss, S. (2002). This, that and it in spoken American English: a demonstrative system of gradient focus. *Language sciences*, 24, 131-152. [https://doi.org/10.1016/S0388-0001\(01\)00012-2](https://doi.org/10.1016/S0388-0001(01)00012-2)
- Tomasello, M. (2014). *A Natural History of Human Thinking*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/9780674726369>
- Zimmermann, K. (2005). Construcción de la identidad y anticortesía verbal entre jóvenes. En D. bravo (ed.). *Estudios de la (des)cortesía en español. Categorías conceptuales y aplicaciones a corpus orales y escritos* (pp. 245-271). Programa EDICE-Editorial Dunken.